

Сучасний стан та основні тенденції виробництва продукції рослинництва в Україні

Ляліна Н.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Харківського національного аграрного університету
імені В.В. Докучаєва

У статті досліджено сучасний стан та основні тенденції виробництва продукції рослинництва в Україні. Визначено основні фактори, які впливають на формування валового збору сільськогосподарських культур за видами. Проаналізовано досягнутий рівень ефективності в галузі, а також окреслено перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: рослинництво, валова продукція, валовий збір, урожайність, ефективність.

Лялина Н.С. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА В УКРАИНЕ

В статье исследовано современное состояние и основные тенденции производства продукции растениеводства в Украине. Определены основные факторы, влияющие на формирование валового сбора сельскохозяйственных культур по видам. Проанализирован достигнутый уровень эффективности в отрасли, а также намечены перспективы дальнейшего её развития.

Ключевые слова: растениеводство, валовая продукция, валовой сбор, урожайность, эффективность.

Lialina N.S. THE MODERN STATE AND MAIN TENDENCIES IN THE CROP PRODUCTION IN UKRAINE

The modern state and main tendencies in the crop production in Ukraine are studied. The main factors, which influence a formation of gross yield of crops by types, are determined. The achieved level of efficiency in the sector is analysed, and prospects of its further development are highlighted.

Keywords: plant growing, gross output, gross yield, yielding capacity, efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економіці України однією з найголовніших галузей є сільське господарство. Його частка в народному господарстві країни за загальноприйнятими макроекономічними показниками досить висока. Зокрема, тут зосереджено понад 19% трудових ресурсів, 71,2% земельного фонду і 92% сільськогосподарських угідь, 5,6% основних засобів. Від рівня економічного розвитку сільського господарства значною мірою залежить економіка країни в цілому. Україна спроможна цілком задовольняти внутрішні потреби в сільськогосподарській продукції завдяки власному виробництву. За умови стабілізації і зростання виробництва вона має всі реальні можливості стати експортером сільськогосподарської продукції.

Рослинництво агропромислового комплексу України має всі необхідні, історично сформовані передумови для ефективного функціонування та розвитку. Ця галузь, ураховуючи її масштаби, може відігравати винятково важливу роль завдяки специфічним властивостям, які виражаються у високій

конкурентності галузі. Виробництво продукції рослинництва важливе для задоволення потреб у продуктах харчування для населення, як важлива сировина для переробної галузі, кормів для галузі тваринництва [1].

Нестабільність у ринковій економіці може спричинити різноманітні відхилення в ефективності функціонування рослинництва як у кращий, так і в гірший бік, тому дослідження сучасного стану та виявлення основних тенденцій розвитку галузі є важливими аспектами проблеми забезпечення внутрішнього ринку держави продовольством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання перспектив розвитку вітчизняного сільського господарства, у тому числі галузі рослинництва, завжди привертало увагу науковців. Зокрема, ними займалися такі вчені, як: М.В. Присяжнюк [2], М.В. Зубець [2], П.Т. Саблук [2; 3], В.Я. Месель-Веселяк [2; 3], М.М. Федоров [2; 3], Ю.О. Лупенко [3; 4], А.О. Музиченко [5] та ін. Аналізуючи їхні праці, було з'ясовано, що в сільському господарстві поряд із наявністю позитивних тенденцій існує багато невирішених проблем,

отже, виникає необхідність поглибленого аналізу сучасного стану та визначення основних тенденцій виробництва продукції рослинництва та перспектив її подальшого розвитку в Україні за нинішніх умов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити сучасний стан та виявити основні тенденції виробництва продукції рослинництва в Україні в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державного комітету статистики України, у 2014 р. продукція рослинництва в структурі валової продукції в порівняних цінах у всіх категоріях господарств у 2014 р. займає 70%, що на 19,6 в. п. перевищує відповідний показник 1990 р. (рис. 1). Найбільшої питомої ваги продукція галузі набула в 2014 р. – 69,2%.

У структурі валової продукції сільськогосподарських підприємств рослинництво стано-

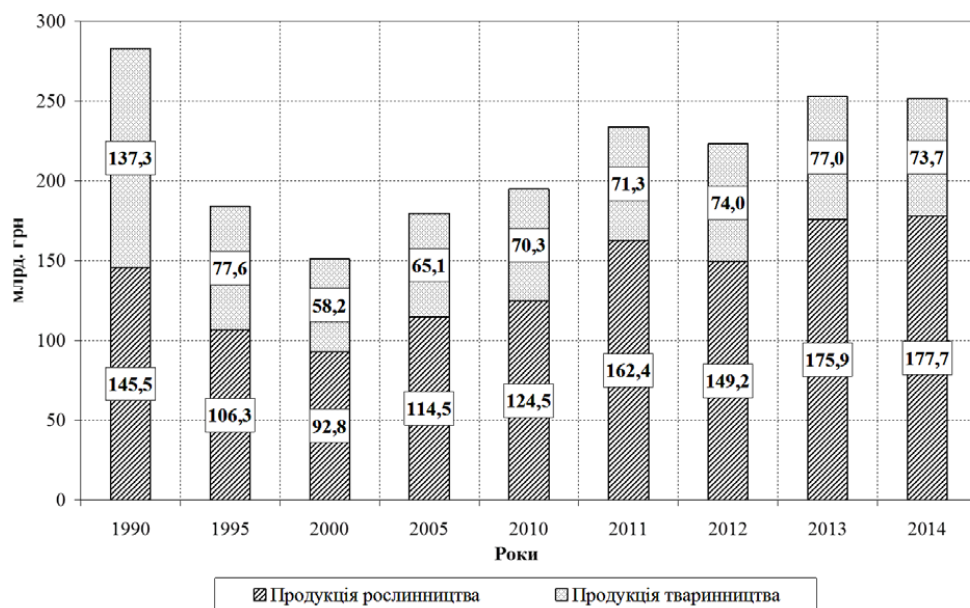

Рис. 1. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), млрд. грн. [6]

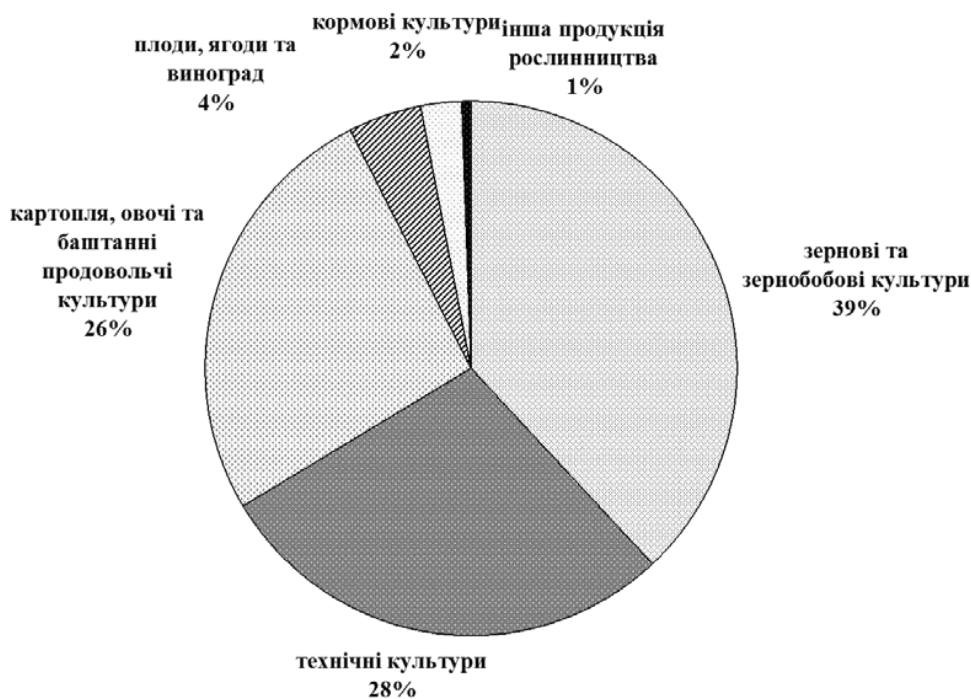

Рис. 2. Структура валової продукції рослинництва (усі категорії господарств) у 2014 р., % [6]

вило 58,6%, а тваринництво – 43,5%, тоді як у господарствах населення дані показники знаходяться на рівні 56,5% та 41,4% відповідно.

Своєю чергою, у складі продукції рослинництва найбільша частка належить зерновим та зернобобовим – 39,0%, друге місце посідають технічні культури – 28,0%, картопля, овочі та баштанні продовольчі культури займають 26,0% (рис. 2). Отже, саме вивченню стану особливостей розвитку виробництва даних видів продукції повинна приділятися особлива увага.

В Україні протягом останніх 20 років відбувся перерозподіл ріллі між посівними площами сільськогосподарських культур (табл. 1).

Зібрана площа під зерновими та зернобобовими в 2014 р. майже не змінилася і становить 1 462,7 тис. га (збільшилася на 0,7%). Найбільш швидкими темпами відбувається збільшення посівних площ під соняшником, а саме в 2014 р. даною культурою було засіяно 5 212,2 тис. га, що у 3,2 рази перевищує показник 1990 р.

Суттєво скоротилися площі під цукровими буряками та плодово-ягідними насажден-

нями. Площа під цукровими буряками у звітному році зменшилася порівняно з 1990 р. на 79,4% і становила 330,2 тис. га. Площа плодово-ягідних насаджень у 2014 р. порівняно з 1990 р. зменшилася на 69,9%.

Аналогічні зміни показників притаманні і валовому збору продукції основних видів продукції рослинництва. Так, у 2014 р. валовий збір зернових та зернобобових становив 63,9 млн. т, що на 25,3% більше показника 1990 р. Ще більшою мірою відбулося збільшення обсягів виробництва соняшнику – у 4,0 рази. Виробництво овочів та картоплі також збільшилося на 43,3% та 41,9% відповідно. Виробництво цукрових буряків зменшилося порівняно з 1990 р. на 64,6%, плодів та ягід – на 30,1%.

Урожайність, з одного боку, виступає якісним показником впливу на валове виробництво продукції, а з іншого – сама залежить від безлічі факторів: природно-кліматичні умов, технології виробництва та ін.

Урожайність зернових по Україні в цілому починаючи з 2005 р. і по 2007 р. включно

Таблиця 1

Виробництво основних сільськогосподарських культур в Україні [7]

Вид продукції	Роки							2014 р. у % до 1990 р.
	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	
Валовий збір, млн. т								
Зернові та зернобобові	51,0	33,9	24,5	38,0	39,3	63,0	63,9	125,3
Цукрові буряки	44,3	29,7	13,2	15,5	13,7	10,8	15,7	35,4
Соняшник	2,5	2,9	3,5	4,7	6,8	11,1	10,1	404,0
Картопля	16,7	14,7	19,8	19,5	18,7	22,3	23,7	141,9
Овочі	6,7	5,9	5,8	7,3	8,1	9,9	9,6	143,3
Плоди та ягоди	2,9	1,9	1,4	1,7	1,7	2,3	2	69,0
Зібрана площа, тис. га								
Зернові та зернобобові	14522,2	13962,5	12586,8	14605,2	14575,7	15804,4	14627,3	100,7
Цукрові буряки	1605,4	1448,5	747,0	623,3	492,0	270,5	330,2	20,6
Соняшник	1626,3	2007,6	2841,6	3689,1	4525,8	5090,1	5212,2	320,5
Картопля	1432,7	1530,6	1631,0	1515,9	1411,8	1394,1	1342,8	93,7
Овочі	447,2	489,3	518,6	464,4	467,8	493,8	463,8	103,7
Плодово-ягідні насадження	697,8	636,9	378,0	265,5	223,2	221,7	209,9	30,1
Урожайність, ц/га								
Зернові та зернобобові	35,1	24,3	19,4	26,0	26,9	39,9	43,7	124,5
Цукрові буряки	275,7	204,7	176,7	248,2	279,5	398,9	476,5	172,8
Соняшник	15,8	14,2	12,2	12,8	15,0	21,7	19,4	122,8
Картопля	116,8	96,2	121,6	128,4	132,5	159,7	176,4	151,0
Овочі	149,0	120,2	112,3	157,1	173,6	199,9	207,8	139,5
Плоди та ягоди	42,7	29,8	38,4	63,7	78,2	103,5	95,2	223,0

набуває тенденції до зниження, після чого відбувається її поступове зростання. І вже в 2014 р. урожайність усіх видів продукції перевищує значення показників 1990 р. Найбільше зросла врожайність плодів та ягід – у 2,2 рази.

Як показало дослідження збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва супроводжувалося підвищенням ефективності її виробництва. Так, протягом 1990–2014 рр. виробництво та реалізація більшості видів продукції рослинництва (за винятком овочів відкритого ґрунту, картоплі та плодів) є прибутковими (табл. 2).

Щодо звітної періоду, то реалізація всіх без винятку видів продукції принесла прибутку. Так, рентабельність зерна в 2014 р. становила 25,8%. Рівень рентабельності насіння соняшнику починаючи з 2003 р. і по 2006 р. включно знижується, та все-таки його виробництво рентабельне і в 2014 р. становить 36,5%. Виробництво та реалізація цукрових буряків є єдиною галуззю, що періодично, з інтервалом один-два роки, приносить збитки, адже рівень збитковості в 2007 р. становив 11,1%, тоді як 2014 р. забезпечив отримання прибутку на рівні 17,9%. Найбільш рентабельними виявилися плоди та виноград, показники рентабельності дорівнювали 68,2% та 61,0% відповідно.

Підвищення рівня рентабельності основних видів продукції рослинництва вплинуло на формування загального рівня рентабельності галузі у бік його зростання. У 2014 р. рентабельність виробництва продукції рослинництва досягла позначки 29,2%. Разом із тим варто зазначити, що досягти рівня рентабельності 1990 р. поки що не вдалося за жодним видом продукції.

Одним із визначальних чинників підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є інтенсифікація виробництва, яка спрямована насамперед на підвищення

врожайності культур через використання високопродуктивних сортів, удосконалення культури землеробства, застосування науково обґрунтованих норм добрив у системі сівозмін, внесення органічних і мінеральних добрив, захист сільськогосподарських культур від бур'янів, шкідників і хвороб, високоякісне і своєчасне виконання всіх технологічних операцій.

Ураховуючи природний рівень родючості ґрунтів та сприятливі кліматичні умови, в Україні є можливість продовжити нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції. Нині одним з основних гальмівних чинників такого розвитку є відсутність ведення значною кількістю сільськогосподарських підприємств цілеспрямованої інноваційної діяльності як важливої передумови підвищення врожайності та ефективності виробництва продукції рослинництва [8].

Інноваційна концепція розвитку агротехнологій полягає у зниженні енерго- та ресурсомісткості технологічних операцій, біологізації землеробства, оптимізації термінів виконання передбаченого комплексу операцій, забезпеченні екологічності виробництва [9].

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючи наведене вище, можна зробити висновок, що в Україні високими темпами зростає питома вага соняшнику, натомість кормовиробництво, овочівництво, картоплярство, буряківництво знаходяться у кризовому стані. Показники рівня рентабельності знаходяться на низькому рівні, що зумовлено стрімким стабільним зростанням собівартості. Нарощування обсягів виробництва завдяки зростанню рівня врожайності, підвищення економічної ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва на інноваційній основі має стати пріоритетним завданням для кожного сільськогосподарського підприємства. Залежно від того, наскільки швидко

Таблиця 2

Рівень рентабельності основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України, % [6]

Вид продукції	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014
Зерно	275,1	85,6	64,8	3,1	13,9	1,5	25,8
Насіння соняшнику	236,5	170,9	52,2	24,3	64,7	28,5	36,5
Цукрові буряки	29,5	31,2	6,1	4,8	16,7	2,7	17,9
Овочі відкритого ґрунту	27,6	12,8	-1,7	16,1	23,5	7,0	16,7
Картопля	27,2	34,3	14	17,8	62,1	23,0	9,2
Плоди	83,8	20,3	-1,1	12,7	14,9	154,7	68,2
Виноград	71,7	74,0	62,7	31,7	91,6	101,7	61,0

вітчизняні підприємства будуть спроможними адаптуватися до сучасних умов господарювання, залежать їх подальші перспективи, зокрема спроможність зайняти гідне місце серед світових виробників сільськогосподарської продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агропромисловий комплекс України: тенденції та перспективи розвитку. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 574 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук [та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка [та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
3. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 26–38.
4. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи / Ю.О. Лупенко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 2(4). – Ч. 2. – С. 30–34.
5. Музиченко А.О. Аналіз стану виробництва продукції рослинництва на орендованих землях різних організаційно-правових форм господарювання / А.О. Музиченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2648>.
6. Сільське господарство України за 2014 рік: статистичний збірник / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К., 2015. – 379 с.
7. Рослинництво України: статистичний збірник / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К., 2015. – 180 с.
8. Ткачук В. І. Інновації як фактор підвищення ефективності виробництва зерна / В. І. Ткачук // Ефективна економіка. – 2014. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2727>.
9. Суліма Н.М. Ефективність інноваційних технологій вирощування зернових культур / Н.М. Суліма, Д.О. Денисенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2013. – № 1. – С. 3–40.